

ZBIRKA LJUDSKE UMETNOSTI

Zgodovina zbirke ljudske umetnosti v Slovenskem etnografskem muzeju je tesno povezana z zgodovino muzeja. V 19. stoletju so bili v Deželnem muzeju zbrani le redki primerki, ki so bolj ali manj slučajno prišli v celotno kolekcijo. Strokovno in intenzivneje je začel zbirati W. Šmid, ki je delal kot kustos od leta 1905 do 1909. V tem kratkem času je zbral zlasti pomemben del zbirke panjskih končnic. Njegovo delo je z veliko širino nadaljeval J. Mantuani od leta 1909 do 1924. Leta 1923 je bil ustanovljen Kraljevi etnografski muzej, ki je leta 1924 in 1925 prevzel iz zbirk Deželnega muzeja, tedaj imenovanega že Narodni muzej, 3502 predmeta. Izročena kolekcija je vsebovala zlasti tekstil in predmete ljudske umetnosti. Resno zbiranje, podprto z raziskavami, je v Kr. etnografskem muzeju začel kustos S. Vurnik, ki je to delo odlično opravljal od leta 1924 do leta 1932. Pomanjkanje denarja je to delo vsaj v kvantitativnem oziru zelo otežkočalo. Izredno zaslugo za zbirko ljudske umetnosti pa ima J. Mal, tedanji ravnatelj Narodnega muzeja. Ko je zbiratelj O. Grebenc ponudil Kr. etnografskemu muzeju svojo sijajno zbirko, v kateri je pomemben del zavzemala ljudska umetnost, v muzeju ni bilo prave volje za iskanje ustrezne denarne vsote. Zato je leta 1929 to zbirko odkupil J. Mal za Narodni muzej. Pomemben del te zelo sistematične zbirke je Etnografski muzej prevzel od Narodnega muzeja leta 1946. Zelo zaslužen za zbirko je bil kustos F. Kos, ki je začel delati v muzeju leta 1937. V težkih vojnih razmerah je po možnostih izpopolnjeval zbirko R. Ložar, tedanji ravnatelj. Leta 1945 je začel delati v Etnografskem muzeju B. Orel. Bil je neumoren raziskovalec in zbiratelj. Pomembno je dopolnjeval zbirko ljudske umetnosti do smrti leta 1962. Kot ravnatelj je zelo razširil področje zbiranja. V zadnjem muzejskem obdobju je v kvantitativnem pogledu zbirka slabo napredovala, ker ob priložnostih za nakupe praviloma ni bilo na voljo denarja. Iz tega časa velja omeniti izgubo zbirke panjskih končnic Čebelarskega

društva, ki jo je B. Orel rešil propadanja iz neprimernih prostorov in je bila vsaj pravno že muzejska last. Te izgube ni več mogoče nadoknaditi, zaradi z raznih vidikov ključnih končnic te zbirke, ki je sedaj v posesti Čebe-larskega muzeja.

Gornje vrstice veljajo za kakorkoli likovno oblikovane predmete in ne samo za zbirke, ki jih štejemo v kustodiat za ljudsko umetnost. Kaj zajema ta kustodiat, je seveda stvar konvencije in ne teoretično-pojmovnega razsod-ka, saj je v ekstremnih aspektih možno pojmovati kot predmet tega kusto-diatata samo slike in kipe ali pa skoraj vse gradivo muzejskih zbirk. Obmo-čje, ki ga konvencionalno praktično zajema kustodiat za ljudsko umetnost, je razvidno iz opisa zbirk, ki sledijo uvodnim besedam.

Gradivo zbirke je bilo razstavljeno na številnih razstavah, zlasti občasnih in gostujočih, pripravljenih v SEM in drugod. Med razstavami z jasnim štu-dijskim konceptom velja omeniti najprej oddelek ljudske umetnosti v stalni zbirki SEM, ki jo je postavil B. Orel. Med občasnimi razstavami SEM ve-lja omeniti: Slikarstvo na panjskih končnicah; Slovensko ljudsko slikarstvo in prostor; Slike na steklo na Slovenskem; Kamnita ljudska plastika na Kra-su; Slovenska ljudska plastika; Modeli za mali kruhek; Cvetlični motivi v ljudski umetnosti; Kič; Slovenska ljudska umetnost.

Med sicer številnimi razstavami drugih institucij, na katerih je bilo raz-stavljeno gradivo te zbirke, moremo šteti med študijsko pripravljene raz-stave le "Votivne slike na Gorenjskem", ki jo je postavil France Zupan v Gorenjskem muzeju. Strokovno osnovo pri zbiranju nudijo sintetični tekst "Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981" in tam navedena literatura in viri.

Zbirka slovenske ljudske umetnosti v SEM je daleč največja in najbolj re-prezentativna te vrste. Njen razvoj je tesno povezan z v času veljavnimi te-oretičnimi izhodišči muzealstva in historičnih disciplin. Spočetka so zbira-li samo tisto gradivo, ki je ustrezalo predstavam o pričevalnosti o kranj-sko narodno določenem značaju. Ta del zbirke je največkrat brez ožjih do-

ločil o krajevnem izvoru - drugi podatki pa za ta aspekt tako ali tako niso bili pomembni. Z Walterjem Šmidom se je pojavil kriterij ikonografije, sloga. Razumljivo tudi ta del zbirke največkrat nima podatkov o ožjem krajevnem izvoru. Z Mantuanijem se je uveljavljal kriterij zgodovine umetnosti kot zgodovine duha oz. "narodove duše", kot jo je označil v prvem sintetičnem pregledu slovenske ljudske umetnosti v Stanojevičevi enciklopediji.

Ustrezno temu pogledu se je zelo razširil spekter zbiranja glede na vrste objektov. Seveda so ostali spremni podatki le redko bogatejši od podatkov njegovih predhodnikov. Vurnik je pri zbiranju uveljavljal kriterij geografskih slogov, časovnega in krajevnega opredeljevanja. Konceptijo zbiranja, ki naj bi zajela ves slovenski prostor, je nadaljeval po Mantuaniju, čeprav kvantitativno zaradi objektivnih težav v prav tako majhni meri. Njegovo delo je muzealno poglobljeno nadaljeval Franc Kos. Po vojni je Boris Orel poglobil to usmeritev in jo bistveno dopolnil z zahtevo po dokumentaciji o kraju nastanka, kraju izvora in osnovnih konkretnih podatkih o uporabniku ter funkciji. Zbiralci so praviloma zanikali usmeritve svojih predhodnikov z vključitvijo teh usmeritev v širši, praviloma bolj poglobljen koncept, kar kaže na veliko zrelost muzejskih delavcev. Enak postopek se nam zdi na mestu v današnjem trenutku.

Po našem mnenju so osnovne determinante teoretičnega vidika, ki naj bi usmerjal izpopolnjevanje zbirke, naslednje: Muzej je zbirka virov, spomenikov-preostankov, ki so širši javnosti na voljo na razstavah, strokovnjakom pa tudi v depozu. Zbirka ljudske umetnosti SEM je edina vseslovenska zbirka te vrste; potemtakem mora biti zbirana tako, da ustreza potrebam vseh historičnih disciplin, ki jo morejo uporabljati pri raziskavah. Novejše usmeritve družboslovja vsaj v glavnem generalno temeljijo na marksističnih izhodiščih; tem usmeritvam bi morala ustrezati naravnost zbiranja. V tem okviru bi veljalo poudariti poglede, ki se ožje dotikajo specifičnosti zbirke: zgodovinsko dogajanje je proces v času, likovno oblikovanje je del procesa, posledica in delni vzrok družbenega razvoja, likovno oblikovanje je kreacija in izražanje ter preseganje odnosa do sveta, svet

se razvija in pojavlja v genetičnih strukturah, likovno delo je struktura. V okviru nevedenih določil bi vse dosedanje usmeritve zbiranja ostale uporabne in potrebne, bistveno pa bi se spremenil pomen teh usmeritev, ki bi jih morali drugače dopolnjevati in s tem drugače pojmovati. Osnovni kriteriji, ki kažejo na pomanjkljivost zbirke in bi jih bilo primerno uporabljati, bi bili: širši časovni okvir zbiranja od najstarejših spomenikov do najbližje preteklosti, razvojno pomembni spomeniki in kakorkoli ključni spomeniki sploh, instrumentaliteta in družbene, estetske ter druge funkcije spomenikov, družbeni prostor uporabnikov. Glede na delitev dela med slovenskimi muzeji, bi zbirka zajemala ob kmečki in podeželsko proletarski agrarni kulturi tudi delavsko likovno kulturo nekako od srede 19. stoletja naprej in izbrane spomenike današnje množične likovne kulture. Ob že prej uveljavljenih kriterijih zbiranja bi torej v zbirko sodil tudi likovni kič, seveda le izbrani reprezentativni primerki. V tako zasnovani usmeritvi bi bila seveda potrebna ustrezna spremna dokumentacija in selektivnost.

Na tem mestu naj konkretno omenimo samo najbolj občutno vrzel, ki jo nakazuje takšna usmeritev: zbirko kromolitografij, ki je v Sloveniji sploh ni. Ker gre za mednarodno produkcijo, ki je delno v tujini tudi že raziskana, bi šlo pri zbiranju samo za dokumentirane primerke glede na uporabnike in glede na ikonografski izbor. Sicer pa bi pri zbiranju uporabljali tudi aplikirane kriterije, kakršni so bili v veljavi ves dosednji čas nastajanja zbirke.

Vrstni red poročil o posameznih zbirkah

Zbirka: figuric sv. Duha v podobi goloba - jaslic - modelov za lect - molikov - nagrobnikov - hišnih oltarčkov - palic - poslikanih panjskih končnic - kadilnih pip in ustnikov - pisanic - pisav za trniče - plastike - podobic - preslic - papirnatih in lesenih "prtičkov" za bogkov kot - razpel - skrinjic, šatulj in pušic - raznih nabožnih slik - slik na steklo - votivnih slik - votivov - znamenj - razno.

Zbirka figuric sv. Duha v podobi goloba

Zbirka šteje 12 primerkov in sicer 7 papirnatih primerkov v steklenih bučah, 1 papirnat primerk in 4 lesene golobčke s pahljačasto razporejenimi krili. Provenienca primerkov ni izpričana, časovno sodijo v 19. in prvo polovico 20. stoletja. Zbirko bi veljalo izpopolnjevati glede na čas, zemljepisni in socialni prostor uporabnikov, in posebej še glede na tipologijo, oziroma material izdelave.

Izbrana literatura: N. Kuret, Praznično leto Slovencev, II. del, Celje, 1967, str. 21 / IV. del, Celje, 1970, str. 92-95.

Zbirka jaslic

Zbirka šteje 5 večinoma nepopolnih jaslic s plastičnimi figuricami, 24 raznih jasličnih figuric iz različnih kompletov, 1 navadne papirnate jaslice, dva Ježuščka iz voska v ustreznih ohišjih, 1 lesorezno ploščo za tiskanje jasličnih figuric in tri tiskane pole s še neizrezanimi figuricami. Provenienca primerkov je z izjemo jaslic iz Mengša in dveh signiranih pol neznana. Večina primerkov je iz 19. stoletja, najstarejše primerke predstavlja 6 baročnih likovno kakovostnih figuric, mengeške jaslice so iz časa po drugi vojni. Zbirka je povsem nezadostna. Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: čas, zemljepisni in socialni prostor uporabnikov, material, tipologija, primitivistična likovna izraznost.

Izbrana literatura: N. Kuret, Jaslice na Slovenskem, Ljubljana, 1981.

Zbirka modelov za lect

Zbirka šteje 164 modelov. Znani kraji, od koder izvirajo modeli so:

Bodovlje, Dražgoše, Kranj, Puštal, Stara Loka, sv. Duh pri Šk. Loki, Šiška, Škofja Loka, Železniki. Večina predmetov je brez izpričane proveniencie, vendar jih je mogoče z gotovostjo pripisati Škofji Loki in okolici.

V zbirki so zastopani sledeči motivi. Človeška figuralika: angelček, Cigan z otrokom, dama s pahljačo, dojenec posamezno, v paru ali v skupini, falos in vulva, falos na nožicah, harlekin, jezdec na petelinu, Jezušček v košarici, Jezušček v hostiji, konjenik, morska deklica, moški v stilizirani noši, moški s trobento, moški s sodom, moški z dežnikom, moški z nahrbtnim košem, moška figura z otroki v košu, Marija z detotom, plemič s kelihom, plemkinja z venčkom, sv. Alojzij, sv. Mihael, sv. Miklavž, škof, vojak, ženska v stilizirani noši, ženska s cvetlico, ženska s kitaro, ženska s pinjo, ženska z molkom, ženska z golobčkom.

Živalska figuralika: golob, golobčka in košarica, golobčka in srce, jelen, kokoš, konj, lev, orel, pav, pelikan, petelin, pes, ptič, raca, rak, riba, ovca, slon, zajec, zmaj. Rastlinski motivi: cvetlica, cvetlična ornamentika, granatno jabolko, ornament z želodi. Predmeti: citre, čaša, grbi, hostije, oz. hlebčki, hiša, kitara, košarica, monštranca, pero, pinja, pipa, pištola, sablja, škafec, trobenta, ura, zibelka. Geometrijski moti-

vi: ornament, romb, rozeta, srce, zvezda. Socialna provenienca modelov je le pri izjemnih primerih izpričana, vendar je po raziskavah povsem določljiva skupina pravih obrtnih mestnih izdelovalcev in domačih, polkmečkih izdelovalcev v škofjeloški okolici. Velika večina predmetov sodi v 19. stoletje, 10 primerkov je datiranih z vrezanimi letnicami, najstarejša je 1820 (št. 1750) - najmlajša pa 1862 (št. 3317). Redke primerke je moč po stilu datirati v začetek 19. stoletja ali v 18. stoletje (št. 3257, 3266, 3273, 3292, 3314, 3340, 14791), najstarejši model sodi v 16. stoletje in je izreden primer modela, izdelanega za plemiško ženitovanje z erotičnimi, precej svobodnimi motivi (št. 14805).

Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: čas, geografski prostor, socialni prostor glede na izdelovalce in uporabnike, motivika, ključni primerki (v zbirki je npr. 8 primerkov s signaturami).

Izbrana literatura: R. Ložar, "Mali kruhek" v Škofji Loki in okolici. Etnolog, Zupaničev zbornik, Ljubljana, 1939; B. Orel, Od kruha do "malega kruhka", Etnolog, Zupaničev zbornik, Ljubljana, 1939; G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka molkov

Zbirka šteje 24 primerkov romarskih in navadnih molkov iz 18. in 19. stoletja neznanih provenienc, vendar tipološko zelo raznolikih.

Literatura: G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka nagrobnikov

Zbirka šteje 28 primerkov. Znani kraji, odkoder so nagrobniki, so:

Komenda, Male Lipljene, Podkoren, Polje ob Bistrici ob Sotli, Rateče, Slavina, Škocjan na Dolenjskem. V zbirki so poslikani in rezljani križi, nagrobniki v obliki znamenja, križ z litoželeznim korpusom, kovana poslikana križa, kovan križ, litoželezni križi. Kjer je določljivo, gre za kmečke nagrobne, oz. posebej krašene otroške kmečke nagrobne.

Razen enega primerka, ki sodi v 18. stoletje (št. 15472), izvirajo vsi ostali iz 19. stoletja in obdobja med svetovnima vojnama.

Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati: čas, geografski in socialni prostor uporabnikov, tipologija, pričevalnost napisov in številčnost, kajti zbirka je odločno premajhna in pomanjkljiva.

Literatura: G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka hišnih oltarčkov

Zbirka šteje 23 primerkov. Znani kraji, odkoder izvirajo oltarčki, so: Dobropolje, Dražgoše, Galjevica (Ljubljana), Goselna vas v Podjuni, Koren, Kozarišče, Mengeš, Št. Jošt pri Vrzdencu, Tržič, Zg. Slivnica na Dolenjskem. Zbirka vsebuje spomenike-hišne oltarčke, ki so jih rabili v notranjščinah. Gre za figuralne skupine, edikule, omarice z vratci, arhitekturne zasnove. Zastopana je sledeča ikonografija: Angel varuh, ecce Homo, sv. Evstahij, sv. Gregor, Jezušček, Kristus v ječi, Križani z Janezom in Marijo, božjepotna Marija, lurška Marija, maneken Marija, Marija z detetom, Marija z detetom in svetniki, mrtvaški oder, par v noši, sv. družina, svetnica in sv. Jožef.

Večina oltarčkov izvira iz kmečkih notranjščin, med njimi sta tudi dva primerka nunske izdelave in kvalitetno rezljan primerek, ki verjetno sodi v drugo družbeno okolje (št. 15355). Oltarčki sodijo v 19. stoletje in v prvo tretjino 20. stoletja - le dva primerka moremo datirati v 18. stoletje (št. 15355, 15294).

Literatura: G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981

Zbirka palic

Zbirka šteje 21 primerkov. Znani kraji, odkoder izvirajo primerki, so: Borovlje (?), Bukovo nad Knežo, Črni vrh-Mrzli log, Daruvar, Dobropolje, Logatec, Podkoren, Savinjska dolina, Št. Gothard pri Kamniku, Vodice. Na palicah so zastopani sledeči izrezljani motivi: Arabec z žirafo, Atila, bradata glava, fantastična žival požira moža, fantastična žival požira žensko, geometrijski ornament, gozdne in druge živali, grifon, heraldičen motiv, kačja glava, lev požira kačo, lev, lovski prizori, ljubezenski prizor, napisi, pes, račja glava, roka drži živalsko glavo, slon, žandar vodi ujetnika.

Glede na funkcijo gre za sprehajalne palice, palico z imeni 2. legijona narodne garde leta 1848, flosarsko palico, spominsko palico, jubilejno palico, gorjačo, palico z bodalom, ovčarsko palico in druge (ženitovanjsko

palico iz Dolencev, EM 9295 in palico gorskega sodnika gl. v ustrezni drugi zbirki). Družbeni položaj uporabnikov je le izjemoma ali posredno izpričan; gre za palice iz kmečke in palice iz meščanske rabe.

Palice sodijo v 19. in v 20. stoletje (na eni palici je očitno recentno vreza-na letnica 1714, primerek sodi v konec 18. ali v začetek 19. stol.).

Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopoljevati, so: čas, motivi, tipologija, izpričana funkcija, provenienca in družbeni položaj uporabnikov.

Literatura: G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka poslikanih panjskih končnic

Zbirka šteje 728 primerkov. Znani kraji, odkoder izvirajo končnice, so:

Bodovlje, Breznica pri Škofji Loki, Britof pri Kranju, Celarje pri Vrhniki, Cerkno, Čabrače, Čirčiče, Črna na Koroškem (okolica), Dobeno, Dobrova pri Ljubljani, Dobrunje, Domžale, Dravljje pri Ljubljani, Dražgoše, Gabrk pri Poljanah, Godovič, Goričane pri Medvodah, Gornji grad, Gornji Novaki, Homec, Hosta pri Škofji Loki, Kovk, Kranj (okolica), Lajše pri Selcah v Selški dolini, Lanišče pri Kamniku, Ledina, Leskovića nad Hotavljami, Lokovića pri Libučah, Lom nad Tržičem, Lučne (okolica), Male Lipljene (okolica), Mali Videm pri Št. Lovrencu, Mirna na Dolenjskem, Mojstrana, Moste pri Komendi, Podbrezje pri Podnartu, Podolševa, Polica, Polhov Gradec, Poljanska dolina na Gorenjskem, Planina nad Ljubnim, Prapreče pri Lukovici, Praprotno v Selški dolini, Raščica pri Vel. Laščah, Rupa pri Kranju, Selce v Selški dolini, Sidraž, Smrečje nad Vrhniko, Sorica, Spodnja Luša, Stari trg pri Slovenj Gradcu, Stranska vas pri Ljubljani, Studor nad Hotavljami, Sv. Helena nad Črno, Škofja Loka (okolica), Šmarca pri Kamniku, Šmiklavž nad Gornjim gradom, Štefanja gora nad Cerkljami, Št. Vid nad Ljubljano, Trata, Trboje pri Smledniku, Trstenik na Gorenjskem, Visoko, Voklo, Volčji potok pri Kamniku, Volaka, Vransko, Zg. Šiška, Zagradišče pri Sostrem. V zbirki so zastopani sledeči motivi: nabožni-Abrahamova daritev, Absalon, Adam in Eva, S. Alojzij, s. Ambrož, Ana in Marija, s. Andrej, angeli (padli), s. Anton Padovanski, s. Anton Puščavnik, s. Barbara, beg v Egipt, Bog oče, Bog ustvari

Sonce in Mesec, s. Boštjan, božji grob, bratje prodajo Jožefa, kralj David, David in Goliat, s. družina, s. družina pri delu, s. Duh, duhovnik pri obredju, s. Elija, evangelisti, s. Florijan, s. Frančišek Asiški, s. Frančišek Saleški in Marija, stigmatizacija s. Frančiška, Genezareško jezero, legenda o s. Genovefi, godba pred peklom, hudič skuša Jezusa, IHS; IHS, križanje in Pieta, s. Izidor, izgon iz raja, Izraelci plešejo ob zlatem teletu, Izraelci gredo čez Rdeče morje, izgubljeni sin, s. Janez Evangelist, s. Janez in s. Luka, obglavljenje s. Janeza, s. Janez Nepomuk, s. Jedert, Jezus nasiti 5.000 glavo množico, Jezusovo srce, Jezus in Samaritanka pri vodnjaku, dvanajstletni Jezus v templju, Job na gnoju, s. Jožef, s. Jožef in s. Janez, Judita s Holofernovo glavo, s. Jurij in s. Martin; s. Jurij, Kajn in Abel, s. Katarina, s. Katarina in s. Barbara, Kristus obudi Lazarja, Kristusov krst, Kristus obudi mrtvoudnega, Kristusova legenda, Kristusovo kronanje, Kristus nese križ, Kristus izganja trgovce iz templja, Kristus in stotnik, križev pot. s. Lucija, s. Luka in s. Janez, s. Lenart, Lazar in bogatin, s. Lovrenc, Marija božjepotna, Marija, monštranca, s. Miklavž, s. Mihael, Marijino oznanjenje, srečanje Marije in Ane, božjepotna Marija in s. Frančišek Saleški, Marijin monogram, s. Marko in s. Matej, Marija pomočnica in s. Barbara, s. Miklavž in s. Florijan, s. Martin, Mojzes s kačo, Marijino kronanje, mašniško posvečenje, s. Mihael, Marija sreča Jezusa pod Križem, Marija immaculata, Marija škapulir, Marija pomočnica, Marija rožnovenska, Marija zaščitnica s plaščem, tri božjepotne Marije, mana v puščavi, Mojzes obudi vodo iz skale, Marija s svetnikoma, Marijina zaroka, Marijino vnebovzetje, s. Notburga, Noetova barka, Noetova daritev, Oljska gora, Ozej in zlobni dečki betelski, obhajilo, prikazovanje na gori Tabor, Petrovo izdajstvo, s. Peter, s. Peter in s. Jožef, pohod s. treh kraljev, pokol nedolžnih otročičev, polaganje v grob, poklon s. treh kraljev, s. Peter in s. Pavel, spreobrnjenje s. Pavla, papež Gregor, s. Polona, poslednja sodba, poroka, poklon pastirjev, s. Rok in s. Boštjan, svatba v Kani, Samson, spoved pravičnika in grešnice, smledniška legenda, usmiljeni Samarijan, kamenjanje s. Štefana, Samson nese vrata, srce Marijino in srce Jezusovo,

Saloma, zakrament spovedi, pekel, neugotovljeni svetniki in svetnice, oz. brez atributov, s. Trojica, vhod v Jeruzalem, vesoljni potop, vsi svetniki, vstajenje, s. Volbenk, sedem zakramentov, zadnja večerja, / posvetni: advokat molze kravo, za katero se vlečeta kmeta; Arabca lovita leva, avstrijski vojaki preganjajo turške, baba podi hudiča od ognjišča, babji mlin, baročna stavba, berač pride k hiši, bitka, boj z zmajem, boj za moške hlače, cigan ukrade lonec, cvetlični ornament, čevljarji in prašič, človek-ptič, debeluh vozi svoj trebuh, delo na polju, divjaki v boju z zvermi, drevo, dvoboj žensk na petelinih, trije fantje in eno dekle, francoski vojak in kmet, gostilniški prizor, goloba, komedijanta, godci in ples, godci, hiša in cerkev, hudič vozi ženske spodnjice, hudič babi jezik brusi, hudiča v kočiji vozita kozla, hudiči perejo žensko perilo, hudič ukrade lonec, hudič zvrne ženskam lonec, hudiči se tepejo s kmeti, jezdeca, kača lovi zajca, kmet ziblje Francoza, kočija s severnimi jeleni, konj, konjenika se bojujeta, konjeniška bitka, kovača, krajina, kegljanje, kres, komedijanti, kmetje napadajo priklenjeno žabo, kmet vozi sode, kmet zvrne fratru bero, kozel podi krojače, kozel žre in serje krojača, krojače podi veter, kozel trka krojača, krojače podi polž, prašič podi krojače, kozel serje cekine, krošnjar, Luter in Katrca; hudiči, kozli ali prašič vozijo Lutra in Katrco na kočiji v pekel, lov na jazbeca, lov na jelena, lovec strelja divjega lovca, lov na severnega jelena, lov na tigra, lov na gamsa, lov na medveda, lov na risa, lev, lisjak prinaša bolni lisici kure, lisica brije lovca, lovec, lovčev pogreb, lovec strelja medveda, ki je ukradel čebelji panj, lovec, ki serje, se je ujel v past, lovca napijata jelenu in medvedu, navidezno mrtva lisica ugrizne lovca, lovca podi divji prašič, levi žro kristjane, lončarja napade bik, možje v krajini, mož s širokokrajnim klubom, mož pri vodnjaku, medved ukrade panj, merjasec, meseci, mož pri mizi; maček; moža in konj, mož s trobento; mož in ženska, medved na vrvcici pleše, kralj Matjaž, Napoleona vzame hudič, noša - stara in nova, nesreča, oglar, oranje, oficirja, oče tepe sina, heraldični orel, ogrebanje roja, Pegam in Lambergar, ptič, pijani fantje (nabor?), ples, personifikaciji pomladi in poletja, svatba, poroka, polž-velikan, portretiranje,

podlasica, popotni s košem, ris, rozeta, ris napade konja, prizor pred sultanom (?), slon in kameli, šivilje, številke - razne, trobentač na polžu (poštar), tehtanje panja, Turek s pipo, tovornik, Turki, ura, vojaška godba, veduta, vojaka jahata kozla, vojak jaha petelina, vojak odpelje kravo, vojaka vodita ženo z otrokoma, vojaki, vlak, volk, zveri, žetev, ženska, ženska podi moža, ženska ali ženski vlečeta moža iz gostilne, ženska vprežena v brano, ženska pretepa moža, ženska z otrokom.

Najstarejše končnice v zbirki so datirane z letnicami 1770, 1787, 178?, 1791 (inv. št. 2239, 2386, 2426, 2429), tem sledi nekaj primerkov iz zadnjega desetletja 18. stoletja. Večina končnic sodi v 19. stoletje, preostale iz prve četrtine 20. stoletja pa dobro dokumentirajo propadanje tega slikarstva.

Zbirka je zelo številna in glede na količost prva; vendar je treba povedati, da jo po pričevalnosti primerkov presega zbirka v Čebelarskem muzeju v Radovljici.

Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: zastopanost motivov, delavnic, čas in geografski prostor. Ob tem je treba omeniti, da je glede na zemljepisni in socialni prostor zelo malo primerkov neposredno izpričanih; vsekakor bi morali biti slučajno dostopni primerki takšne vrste deziderat kolekcije.

Izbrana literatura: Vurnik S., Slovenske panjske končnice, Etnolog III, Ljubljana, 1929 / Makarovič G., Panjske končnice ljudske slikarske delavnice iz Selc, Loški razgledi IX, Škofja Loka, 1962 / Isti, Panjske končnice štajerske ljudske slikarske delavnice, Slovenski etnograf XVI-XVII, Lj., 1964/ Isti, Slikarstvo na panjskih končnicah. Inauguralna disertacija, Lj., 1964.

Zbirka kadilnih pip in ustnikov

Zbirka šteje 139 popolnih pip oz. fragmentov ter 14 ustnikov za cigare ali cigarete. Znani kraji, odkoder izvirajo primerki, so: Admont, Bruck na Muri, Dunaj, Gorjuše, Gornja Bistrica v Prekmurju, Krka na Dolenjskem, Koprivnik na Kočevskem, Kropa, Lassing, Leoben, Ljubljana, Mirna, Novska, Podkoren, Podnart, Poljanska dolina na Gorenjskem, Rateče, Rožempah, Sarajevo, Savinjska dolina, Selca v Selški dolini, Sopotnica, Stahoviča, Šiška, škofjeloška okolica, Šmihel, Tirolsko, Trst, Vrhnika. Glede na tehniko izdelave in material so v zbirki zastopani: razni lesovi, glina v kalupu, morska pena, okovi in pokrovčki iz medenine in alpake, inkrustacija s srebrno žico, oz. z biserno matico. Motivi so največkrat ornamentalni, med njimi pa tudi sledeči figuralni: Adam in Eva, bradata glava, celovški zmaj, čevljar pri delu, razne domače živali, gostilniški prizor, razni heraldični orli, jelen, jezdec pade s konja, konj, kozel, Kristusova glava, kača, mož s palico, mož s sklenjenima rokama (k molitvi?), madžarski grb in historični prizor, lovski motivi, lisica in dve živali, pes, poštar in kozel, ptič, riba, roka, srna, škorenj, volovska glava, ženski akt.

Nekaj najstarejših primerkov sodi še v 18. stoletje, med njimi naj omenimo z letnicama 1746 in 1781 datirana primerka (inv. št. 2090 in 5885), ogromna večina primerkov sodi v 19. stoletje, nekaj, zlasti gorjuških pa je iz prve polovice 20. stoletja. Zbirka je največja v Sloveniji.

Družbeni položaj uporabnikov sicer ni dokumentiran, vendar je glede na značaj izdelkov in razne viře o kajenju nedvomno, da gre za pipe, kakršne so uporabljali v vseh družbenih plasteh. Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: čas, zemljepisni in socialni prostor uporabnikov, tipologija, ikonografija, izdelki slovenskih proizvajalcev.

Izbrana literatura: G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Lj., 1981.

Zbirka pisanic

Zbirka šteje 659 primerkov. Znani kraji, oz. pokrajine, odkoder izvira-
jo pisanice, so: Adlešiči, Bela krajina, Beneška Slovenija, Dolenjci, Dra-
šiči, Gančani, Gorenje jezero, Grabrovec, Hrast pri Suhorju, Ivanjkovci,
Jugorje, Ligojna, Ljubljana, Ljubljana okolica, Marindol, Podzemelj, Prek-
murje, Robedišče, Radovica, Suhor, Škofja Loka, Velika Sela pri Adleši-
čih, Zagradec. V zbirki je nekaj prav zanimivih primerkov iz drugih de-
žel: Srbije iz leta 1918, Poljske (krakovske pisanice), Zgornje Avstrije in
iz Knina. Glede na tehniko izdelave so v zbirki zastopani: voščeni ali pa-
rafinski batik, jedkanje v naravnih kislinah, izpraskanka, oplet z barvnimi
nitmi, poslikava s čopiči, oplet s srebrnimi žičnimi nitmi, rezervaš z
rastlinskimi listi. Glede na motiviko so v zbirki zastopani: geometrijski
ornament, stiliziran rastlinski ornament, stilizirane upodobitve predme-
tov in simbolov, napisi in kombinacije navedenega. Mimo redkih pisanic
iz mestnega okolja so v zbirki le pisanice iz kmečkega življenja.

Najstarejše pisanice sodijo v konec 19. stoletja (med njimi naj omenimo
z letnico 1890 datiran primerek - inv. št. 3184/21), ostale sodijo v 20.
stoletje, največ iz obdobja med svetovnima vojnoma in iz časa po drugi
vojni, nekaj pa jih je še iz časa pred prvo vojno. Zbirka je največja v Slo-
veniji. Kriteriji, po katerih bi jo veljalo izpopolnjevati, so: čas, motivi-
ka, tehnike, zemljepisni in socialni prostor uporabnikov.

Izbrana literatura: J. Barle, Pisanice iz Bele krajine. Izvestja muzejske-
ga društva za Kranjsko, III, Ljubljana, 1893 / N. Kuret, Reménke, reme-
nice. Etnografija Pomurja I, Murska Sobota, 1967 / G. Makarovič, Sloven-
ska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka pisav za trniče

Zbirka šteje 69 pisav za krašenje trničev na velikoplaninskih planšarijah.

Časovno sodijo v 19. stoletje in še v čas po drugi vojni. Med njimi je ome-
niti najstarejši znani datirani primerek z letnico 1840.

Literatura: A. Cenc, Velika planina, Ljubljana, 1972.

Zbirka plastike

Zbirka šteje 216 primerkov. Znani kraji, odkoder izvirajo primerki, so: Ambrus, Bičje, Bizeljsko, Breznica na Gorenjskem, Brezov dol, Celje (okolica), Cerkljanski vrh, Črna na Koroškem, Črni vrh, Čušperk, Dobrije na Koroškem - Tolsti vrh, Dobropolje, Dečja vas, Gabrovica na Krašu, Gora (Št. Jurij-Žiče), Gradenc, Grintavec v Dobropoljah, Homec, Javorščica, Jezero pri Preserju, Kamnik, Kleče pri Šmihelu, Klevevž, Kobilje, Kočevje, Kočevje okolica, Kranj, Litija, Litija okolica, Mala Stara vas, Male Lipljene, Mavčiče, Mekinje, Mokronog, Mošnje, Muljava, Nosovče, Plešivica, Podlanišče, Podpeč pri Dobropoljah, Podpleče, Prinča vas, Prtovč, Radovljica okolica, Ratje, Rečica nad Laškim, Reber pri Žužemberku, Ribnica, Sanabor pri Vipavi, Samotorca, Slinovci, Srednja vas v Bohinju, Stražišče, Struge, Suha krajina, Šentjernej, Šentrupert, Šenturška gora, Tolsti vrh nad Guštanjem, Tomažja vas, Topla reber nad Smuko, Trebnje, Trzin-Rašica okolica, Vače okolica, Valična vas, Velike Lipljene, Visejc, Vodice pri Dobropoljah, Žiče, Žiri. V zbirki so zastopani sledeči motivi: Angel, s. Anton Padovanski, s. Anton Puščavnik, s. Barbara, berač, Bernardka lurška, Bog oče, Bog sin, s. Boštjan, Ecce homo, s. Florijan, s. Frančišek Asiški, s. Gregor, s. Izidor, s. Janez Evangelist, s. Janez Nepomuk, Jezus dobri pastir, Jezus v ječi, Jezusovo srce, Jezus nese križ, s. Jožef, kamnosek, kmet z lopato, kongresna cesarja, Marija, Marija božjepotna, Marija brezmadežna, Marija lurška, Marija maneken, Marija mariazellska, Marija rožnovenska, Marijino srce, Marija z detetom, Marija žalostna, s. Marko, s. Miklavž, moška figura, moška figura z opico, palček, partizan, Pietá, s. Rok, roka s knjigo, sedeči Kristus, Slomšek A.M., svetnice s pomanjkljivimi atributi, svetniki s pomanjkljivimi atributi, s. Štefan, s. Urban, s. Valentin, s. Vid, vstali Kristus, zadnja večerja, žena v noši. Način rabe primerkov iz zbirke praviloma ni dokumentiran, vendar je iz videza in po analogijah dokaj gotovo, da večina plastike izvira iz kmečkih notranjščin, znamenj oz. niš, nekaj je primerkov cerkvene plastike. Najstarejši primerek je kip sedeče Marije z detetom iz cerkve v Klevevžu in sodi v 15. stoletje, temu sledi nekaj primerkov

iz 17. stoletja (inv. št. 3218, 10720, 10721, 10722, 15353 itn.) - ogromna večina plastike sodi v 19. stoletje. Zbirka je največja kolekcija primitivne kmečke plastike na Slovenskem. Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: čas, zemljepisni in socialni prostor uporabnikov, ključni primeri za izdelovalce in datacije, ikonografija, dokumentiranost uporabe in funkcije, primitivistična likovna kvaliteta.

Literatura: G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka podobic

Zbirka šteje 381 primerkov. Mimo ostalih primerkov so zastopana tudi naslednja slovenska božja pota: Brdo pri Podpeči, Bled, Brezje, Gospa Sveta, Sv. gora pri Gorici, Sv. Jožef pri Celju, Sv. Jošt nad Kranjem, Sv. Križ pri Belih vodah, Sv. Križ pri Črnečah na Koroškem, Kropa, Ljubno na Gorenjskem, Sv. Marija (frančiškanov) v Mariboru, Sv. Marija na Dobrovi, Nova Štifta pri Gornjem gradu, Nova Štifta pri Ribnici, Sv. Peter pri Mariboru, Sladka gora, Šmarna gora, Sv. Trojica v Slovenskih goricah, Velesovo, Višarje, Zagorje pri Planini. Zbirka ni reprezentančna ne glede na motiviko, tehnike, variante ali čas. Posebej pričevalni so morda le primerki, ki so bili nalepljeni na pokrovih skrinj in so jih žal v muzeju odlepili. Skoraj vsi primerki so iz 19. stoletja in iz prve polovice 20. stoletja. Ker obstajata sijajni zbirki podobic v Semeniški knjižnici in v Grafičnem kabinetu Narodnega muzeja v Ljubljani, ne bi bilo smiselno zbirati popolnejšo zbirko v SEM za študijske namene. Zbirka naj bi rabila zlasti orientaciji v ikonografiji in razstavnim namenom. Zato naj bi bili temeljni kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati: zbrati primerke vseh slovenskih božjih poti, zbrati primerke vseh zvrsti podobic (odpustke, porcij. listke, listke bratovščin, molitve, jedilne podobice itn., perforirane primerke in druge tehnične in oblikovne tipe) in zlasti primerke iz 18. stoletja za razstavne namene.

Izbrana literatura: A. Gaber, Kaj pripovedujejo stare slovenske podobice. Obisk, III, št. 5 in 6-7 / A. Spamer, Das kleine Andachtsbild vom XIV. bis zum XX. Jahrhundert, München, 1930 / G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka preslic

Zbirka šteje glede na tipologijo: 128 preslic tkim. slovenskega tipa za na kolovrat, 30 koželjev, 12 suličastih preslic za predenje na vreteno, 4 lopataste preslice za predenje na vreteno, 1 krošnjasto in 1 rovašasto preslico za predenje na vreteno, 27 vreten in 10 presličnih igel.

Znani kraji, odkoder izvirajo predmeti, so: Adlešiči, Bohinj, Bohinjska Bistrica, Bušinja vas, Dovje, Dražgoše, Gorjuše, Gozd pri Kranjski gori, Javorniški rovt, Koprivnik, Koroško, Kranjska gora, Ljubno pri Podnartu, Ločnica, Mojstrana, Nomenj, Padež, Pivka pri Naklem, Podkoren, Poljanska dolina, Rateče, Sorica, Srednji vrh nad Kranjsko goro, Vatovlje, Vinica. Predmeti izvirajo iz kmečkega okolja. Nekaj preslic takim. slovenskega tipa sodi še v zadnjo tretjino 18. stoletja, redki primerki v 20. stoletje, še v 60. leta, velika večina predmetov sodi v 19. stoletje. To je edina pomembna zbirka krašenih slovenskih preslic. V SEM je še nekaj preslic, med njimi 4 paličaste z lastnim podstavkom, ki pa sodijo h kolovratom in jih v tem poročilu ne omenjamo.

Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: geografski prostor, tipologija zlasti preprostejših preslic, primerki, izpričani kot darilo, primerki z izpričanim socialnim položajem uporabnic. Preslice tkim. slovenskega tipa so v zbirki - kolikor je to v muzeju mogoče - zastopane v zadostnem reprezentančnem vzorcu.

Izbrana literatura: W. Šmid, Krainische Spinnrocken. Carniola I, Ljubljana, 1908 - G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, I., 1981.

Zbirka papirnatih in lesenih "prtičkov" za bogkov kot

Zbirka šteje 75 papirnatih in 5 lesenih prtičkov. Leseni primerki izvirajo iz Podkorena in Kranjske gore, papirnati pa iz Domžal, Krakovega v Ljubljani, Ljubljane, Višnje gore in Žalne. Na prtičkih so zastopani naslednji motivi: angel, božjepotna Marija, cvetlični motivi, geometrijski motivi, jaslice, Jezusov monogram, monštranca, poklon s. treh kraljev. Leseni primerki so poslikani z oljnimi barvami, na papirnatih primerkih pa so zastopane sledeče tehnike: izrezanka, perforacija, ročno koloriran primitiven kamnotisk, koloriran navaden kamnotisk, reliefen tisk s perforacijo,

barvna litografija, izrezane in nalepljene litografirane figurice ter poslikava. Časovno sodijo leseni prtički v 19. stoletje, papirnati pa v čas med leti 1912 in 1924. Uporabniki prtičkov niso izpričani, vsaj večinoma gre za rabo ob božičnih praznikih v kmečkem in revnejšem mestnem okolju. To je edina zbirka tega gradiva v Sloveniji. Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: čas, ikonografija, tehnike, zemljepisni in socialni prostor uporabnikov.

Izbrana literatura: N. Kuret, Praznično leto Slovencev, IV. del, Celje, 1970, str. 109; Isti, Jaslice na Slovenskem, Ljubljana, 1981.

Zbirka razpel

Zbirka šteje 61 razpel. Znani kraji, odkoder izvirajo razpela, so: Blečji vrh, Brezov dol, Črna na Koroškem, Gorjuše, Gradén, Jereka, Korita pri Dobrničú, Male Lipljene, Marinča vas, Mirna-Trebnje, Mokronog, Peč, Plešivica, Potok pri Grosupljem, Prapreče pri Lukovici, Prinča vas, Pungert, Retje, Srednja vas, Stražišče, Selce na Pivškem, Sv. Lovrenc pri Čatežu, Sv. Marjeta, Špitalič, Tešova nad Vranskim, Veličane, Volčja jama, Zagorica v Dobrepoljah. V zbirki so večinoma razpela za opremo kmečkih notranjščin. Zastopani so sledeči ikonografski tipi: "Jeruzalemski križ", korpus na križu brez dodatkov, razpelo z lobanjo pod križem, razpelo z ovco pod križem, razpelo z vazama s cvetjem, razpelo s smrekama in lobanjo, razpelo s kelihom, razpelo s knjigo, razpelo z angelčkom ali angelčkoma, razpelo z Marijo pod križem, razpelo z Janezom in Marijo pod križem, razpelo z Janezom, Marijo in Marijo Magdaleno pod križem, razpelo z Janezom, Marijo in orodji trpljenja, razpelo s knjigo in orodji trpljenja, "mrliški križ". Ob kmečkih razpelih je v zbirki nekaj primerkov primitivnejše cerkvene plastike in nekaj razpel, ki sodijo v nekmečko okolje, vendar nedokumentirano, Razpela sodijo razen treh primerkov iz zadnjih dveh kategorij, vsa v 19. stoletje in v začetek 20. stoletja. Največja tovrstna zbirka v Sloveniji, pomembna zlasti glede izvirne ikonografije in nekaterih primerkov z izredno likovno primitivistično ekspresivnostjo.

Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: čas, geografski in socialni prostor izdelovalcev in uporabnikov, dokumentiranost uporabe in funkcije, ikonografija, primitivistična likovna kvaliteta.

Literatura: G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka skrinjic, šatulj in pušic

Zbirka šteje 23 primerkov. Znani kraji, odkoder izvirajo predmeti, so: Bela peč v Kanalski dolini, Gornji grad, Kranjska gora, Ljubljana, Podbela, Podkoren, Polhov gradec, Poljanska dolina, Radovljica, Škofja Loka, Trbiž, Žerovnica. V zbirki so zastopane sledeče zvrsti: kasete z leseno številčno ključavnico, pultna kasete, miniatura skrinje, miniatura poslikane skrinje, železna skrinjica z blagajniško ključavnico pod pokrovom, skrinjica sekretar, poslikana obodna šatulja, obodna šatulja z rezljanim pokrovom, stružena poslikana valjasta šatulja, miniatura potovalnega kovčka z okrasjem iz slame, rezljana pušica z drsnim pokrovom.

V 17. stoletje sodijo: železna skrinjica z upodobitvijo slovesa viteza od dame, miniatura renesančne skrinje z dvema ključavnicama, skrinjica sekretar z bizmutovo poslikavo. V 18. stoletje sodijo: kasete z letnico 1774, obodna šatulja z letnico 1784, pušica z letnico 1755, pušica z letnico 1791. Ostali primerki sodijo v 19. in v prvo tretjino 20. stoletja. Družbeni položaj uporabnikov praviloma ni dokumentiran, vendar sodijo primerki iz 17. stoletja nedvomno v plemiško ali visoko meščansko okolje, primerki iz 19. stoletja pa večinoma v kmečko okolje. Instrumentaliteti predmetov je razvidna iz konstrukcije in deloma iz dokumentacije: hranila za nakit, papirje, denar, britev.

Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: tipologija, čas, zemljepisni in socialni prostor uporabnikov, izdelki slovenskih rok.

Izbrana literatura: G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka raznih nabožnih slik (olje na platno, les, tempera na papir)

Zbirka šteje 43 primerkov. Zemljepisna provenienca z izjemo redkih krajev ni izpričana (Bič, Kranjska gora, Kropa, Rateče, Skaručna, Vodice).

V zbirki so zastopani naslednji motivi: s. Agata, angel varuh in s. Miklavž, s. Alojzij, s. Anton Puščavnik, s. Boštjan, s. Corona, grehi zoper s. Duha, jagnje božje, s. Janez Krstnik, s. Job, s. Jurij, s. Anton Puščavnik, s.

Izidor, križanje, križanje s s. Janezom, Marijo in s. Magdaleno, križev pot, Kristusov krst, s. družina, Marija dobrega sveta, Marijino kronanje, Marija škapulir in križanje, Marija z detetom, Marija, zaščitnica devic,

Marijino srce, s. Martin in s. Andrej, neverni Tomaž, Oljska gora, poklon s. treh kraljev, prestol milosti, prizor iz legende s. Antona Padovanskega, sedenje s. zakramentov, s. Trojica, trpeči Kristus, zadnja večerja,

zasramovanje Kristusa, žalostni Kristus. Socialna provenienca slik ni izpričana, vendar je glede na ta vidik zbirka nedvomno zelo heterogena. V njej sta vsaj dve nedvomno oltarni sliki, 4 križevi poti, dve cerkveni banderi, večinoma pa so slike verjetno za opremo stanovanjskih prostorov.

Skoraj vse slike sodijo v 19. stoletje, iz 18. stoletja velja omeniti sliko s. Izidorja in odlično cerkveno podobo s. Agate. Zbirka ni reprezentativna v nobenem oziru. V bodoče bi kazalo zbirati predvsem slike za opremo kapelic in kmečkih ter delavskih notranjščin glede na tipologijo, ikonografijo, čas, družbeno razlikovanje in primitivistično likovno izraznost.

Literatura: G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka slik na steklo

Zbirka šteje 495 slik. Znani kraji, odkoder izvirajo slike, so: Celovec, Črmošnjice, Davča, Dole pri Moravčah, Gornji Kot pri Dvoru, Ig, Javor pri Litiji, Javorje pri Škofji Loki, Kališče pri Novi Štifti, Kočevje (okolica), Koprivnik, Krašce pri Moravčah, Krnica pri Gorjah, Lukovica, Maršiči na Dolenjskem, Medvode, Mengeš, Mihela vas, Naklo, Nova vas pri Preddvoru, Nova vas pri Žireh, Petrova vas pri Črnomlju, Planina pri Črnem vrhu, Pliberk, Poljane nad Škofjo Loko (in okolica), Poljanska dolina, Poreče pri Vipavi, Predgrize, Radiše na Koroškem, Raščica na Dolenjskem, Rogaška Slatina, Sela pri Javorju nad Litijo, Selce v Selški dolini, Selška dolina, Sorica, Stopnik, Stražišče pri Kranju, Slovenske gorice, Sv. Duh nad Solčavo, Sv. Križ pri Litiji, Škofja Loka (in okolica), Škofjeloško hribovje, Trebnje, "Trzin-Domžale", Vavpčja vas, Velesovo, Velike Lipljene, Zadobje pri Gorenji vasi v Poljanski dolini, Zavrh pri Dobrni, Zg. Tuhinj. V zbirki so zastopani sledeči motivi: Adam in Eva, s. Aleš, s. Alojzij, s. Ana, s. Ana z Marijo, s. Andrej, s. Anton Padovanski, s. Barbara, beg v Egipt, s. birma, s. Blaž, s. Boštjan, božji grob, cerkev, čudeži Kristusove krvi, s. družina, ecce ancilla Domini, s. Egidij, s. Elija, s. Elizabeta, s. Evstahij, s. Florijan, s. Frančišek Asiški, s. Frančišek Ksaverij, s. Genovefa, s. Gertruda, s. Helena, izgubljeni sin, s. Izidor, s. Janez Krstnik, s. Janez Nepomuk, s. Jernej, Jezus, bičani Jezus, Jezus na križu, Jezus na Oljski gori, Jezus nese križ, Jezus odrešenik sveta, Jezusovo rojstvo, Jezus s svetniki, trpeči Jezus, Jezušček praškega ikonograf. tipa, Jezušček s svetovno kroglo, Jezušček leži na križu, Jezusovo srce, s. Jožef, s. Juda in s. Simon, s. Julijana, s. Jurij, kača na drevesu, Kalvarija, s. Karel, s. Katarina, s. trije kralji, križev pot, s. krst, s. Lenart, s. Lovrenc, s. Lucija, različice božjepotnih Marij, Marijino srce, Marijino kronanje, Marijino oznanjenje, s. Marjeta, s. Marta, s. Martin, s. mašniško posvečenje, s. Mihael, s. Miklavž, s. Neža, s. Patricij, s. Peter, Pietà, poslednja sodba, poklon s. treh kraljev, s. pokora, s. Polona, s. poslednje olje, svetniki priprošnjiki, gostilniški prizor, s. rešnje telo, s. Rok, s. Rozalija, s. Simnon, smledniška legenda, svatba v Kani, razni pomanjkljivo atribuirani

svetniki, s. Tomaž, s. Trojica, turški jezdec, s. Urban, s. Uršula, s. Valentin, s. Veronika, Veronikin prt, vstajenje, s. Wendelin, sedem s. zakramentov, zadnja večerja.

V zbirki je 86 ugotovljenih primerkov na Slovenskem naslikanih slik in nekaj primerkov, ki bi jih bilo potrebno še ugotoviti. Ostale slike so iz znanih srednjeevropskih centrov tega slikarstva, največ iz Pohožev in Sandla. Večina slik sodi v prvi dve tretjini 19. stoletja, nekaj primerkov pa je še iz druge polovice 18. in iz zadnje tretjine 19. stoletja. Zbirka je največja v Sloveniji. Kriteriji, po katerih bi jo veljalo dopolnjevati, so: motivi, slovenski izdelki, slike s podatki o zemljepisnem in socialnem prostoru uporabnikov.

Izbrana literatura: G. Makarovič, Slikanje ljudskih slik na steklo na Slovenskem, Slovenski etnograf XV, Ljubljana, 1962.

Zbirka votivnih slik

Zbirka šteje 29 slik, slikanih na les ali na platno. Božjepotni kraji, odkoder izvirajo slike, so: Sv. Andrej nad Škofjo Loko, Ljubno na Gorenjskem, Nova Štifta, Križna gora pri Ložu, Skaručna, Šmarna gora, Šmartno pri Cerkljah, Št. Rupert, Tunjice, Velesovo, Zg. Brnik, štiri slike so le domnevne provenience. Na slikah so upodobljeni sledeči priprošnjiki: Sv. Ana, sv. Ana in sv. Štefan, sv. Andrej in Marija z detetom; sv. Florijan, sv. Lovrenc, sv. Vid; sv. Jožef, sv. Anton Padovanski in mašnik z lilijo; sv. Janez Krstnik, sv. Kozma in sv. Damijan; Križani; Križani, sv. Kozma in Damijan in Marija sedmih žalosti; Križani, sv. Janez in Marija; sv. Lucija; Marija božjepotnega tipa; Marija božjepotnega tipa, sv. Avguštin, sv. Monika, sv. Miklavž; Marija božjepotnega tipa in nedoločena svetnica mučenica; Marija božjepotnega tipa in trpeči Kristus; Marija sedmih žalosti; sv. Martin in sv. Jurij; nedoločen svetnik-mašnik z razpelom in lilijo (Valentin?); sv. Štefan, sv. Kozma in sv. Damijan. Nameni votivnih prošenj, oziroma zahval so: pomoč pri boleznih, pomoč pri bolnih očeh, pomoč pri brodolomu, pomoč pri porodu, pomoč pri dojenču, pomoč pri govedu, pomoč pri nesreči v mlinu, pomoč pri konju, pomoč pri požaru. Glede na noše

in druga določila šteje zbirka 18 slik kmečkih votantov, 1 sliko meščanskega votanta, 3 slike plemiških votantov, ostale slike so glede na socialni izvor manj določljive. Glede na čas sodi v 17. stoletje 1 slika, v 18. stoletje 14, v 19. stoletje pa ostale.

Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: čas, geografski prostor, socialni prostor, tipologija zavetnikov in prošenj, avtorstvo, likovna kvaliteta in zlasti pričevalnost votivnih slik o noši, notranji opremi, vrednotah votantov in težavah, ki so se zdele najhujše (živinska kuga itd.).

Izbrana literatura: France Zupan, Votivne podobe. Informativni bilten Inštituta za sociologijo in filozofijo Univerze v Ljubljani, št. 10, Ljubljana, 1970; Isti: Votivne podobe na Gorenjskem. Razstavni katalog. Gorenjski muzej, Kranj, 1964; Gorazd Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka votivov

Zbirka šteje 115 votivov iz lesa, voska, parafina, srebra in železa.

Znani božjepotni kraji, odkoder izvirajo votivi, so: begunjska fara na Gorenjskem, Koblarji, Koprivnik na Gorenjskem, Kranj, Mače, mengeška fara, Ptujška gora, Štefanja gora, Štepanja vas, Troščine, Zaplaz, Zreče. Večina votivov je neznane, vendar slovenske provenience. V zbirki so za-

stopani sledeči motivi: za človeško zdravje: Bolnik v postelji, dojenec, krastača, krona, molilec, molilka, noga, oči, moška figura, roka, srce; za živino: konj, krava, krava s teletom, par volov, petelin, prašič, vol.

Socialni izvor votantov ni izpričan, vendar je v veliki večini nedvomno kmečki. Glede na čas sodi večina parafinskih votivov v obdobje med svetovnima vojnama, lesenih in voščениh v 19. stoletje, starejši, torej iz 18. stoletja bi utegnili biti le trije železni (št. 221, 222, 15040) in dva srebrna votiva (št. 10443, 10449).

Kriteriji, po katerih bi veljalo zbirko izpopolnjevati, so: čas, geografski prostor, socialni prostor, tipologija motivov in tehnologije izdelave, izdelovalci in votanti, pričevalnost glede na goveje, prašičje in konjske pasme.

K zbirki sodi 7 kompletnih modelov za ulivanje voščenih votivov, 6 jih sodi v 19. stoletje, 1 pa v 18. (št. 3302). Pet modelov je uporabljal kranjski medičar Janko Šink do leta 1911, vendar so precej starejši.

Zbirka je največja te vrste v Sloveniji.

Izbrana literatura: R. Kriss, Volksreligiöse Opfergebräuche in Jugoslawien, Ethnolog IV, Ljubljana, 1930/31; B. Orel, Slovenska božja pot in izvori njene ljudske umetnosti. Umetnost VII, št. 4-6, Ljubljana, 1943; G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Zbirka znamenj

Zbirka šteje 12 primerkov, in sicer šest tabelnih znamenj, pet figuralno plastičnih v edikulah in kamnit relief iz zidanega znamenja.

Znani kraji, odkoder izvirajo znamenja, so: Besnica, celjska okolica, Goroške pri Žireh, Javorniški rovt, Kočice pri Žetalah, Ocizla, Poljane v Poljanski dolini, planina Uskovnica. Zastopani so naslednji motivi: Božjepotna Marija, sv. Gregor in sv. Jošt nad cerkvama v Besnici in cerkvi sv. Jošta - beg v Egipt - Jezušček in sv. Jožef pri žaganju - Križani, - Križani s sv. Janezom in Marijo - Križani in zlati očenaš - Kronanje Marijino, sv. Benedikt in sv. Skolastika - nesreča ob delu v zvoniku - nesreča - Pietà - sedeči Kristus. Znamenja izvirajo iz kmečkega okolja, dve sta spominski, eno božjepotno; omeniti je redko znamenje s pastirskega stanu na Uskovnici.

Znamenja sodijo v 19. stoletje. Zbirka je povsem nezadostna. Kriteriji, po katerih bi jo veljalo izpopolnjevati, so: tipologija glede na vrsto izdelave, namen in namestitve; zemljepisni in socialni prostor uporabnikov, čas, ikonografija, primitivistična likovna kvaliteta.

Izbrana literatura: M. Zadnikar, Znamenja na Slovenskem, Ljubljana, 1964; G. Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana, 1981.

Ostalo gradivo v zbirki ljudske umetnosti

Ob bolj ali manj sistematično zasnovanih in izpopolnjenih specialnih zbirkah je v zbirki ljudske umetnosti še več gradiva, ki ga zavaljo malostevilnosti ali nesistematičnega zbiranja ne moremo uvrstiti v posebna poročila. Med tem velja omeniti:

20 primerkov takoimenovanih "nunskih del", ovokvirjenih podob, vezenih ali krašenih z vezeninami s kovinskimi nitmi, bleščicami. Gre za podobe iz meščanskega okolja; največkrat so to nabožni tiski, dopolnjeni z raznolikim okrasjem. Motivika je največ nabožna, izdelava pa sodi v 19. in izjemoma še v 18. stoletje.

18 primerkov okvirjenih bakrorezov, ki so bili del stenskega okrasja. Motivika je praviloma nabožna, nastanek tiskov sodi v 19. in 18. stoletje, dva primerka pa sta iz 17. stoletja. Nekateri primerki so bili v kmečki rabi, nekateri pa po vsej verjetnosti v mestni ali malomestni.

3 figuralni čebelni panji, dva v obliki vojaka, eden v obliki psa iz 19. stoletja.

4 panji kranjiči s poslikanimi končnicami iz 19. stoletja.

15 risanih predlog za slike na steklo. Predloge izvirajo iz Sandla iz 19. stoletja. Med njimi velja omeniti predlogo s slovenskim napisom: "POPOLNOMA ODPUSTIK".

3 kovana železna vratna trkalca, eno še iz 17. ali začetka 18., ostali iz 19. stoletja. Figuralna oblika: iz obroča razvita oblika in kladivasta oblika. Iz kmečke rabe.

8 kril poslikanih polken s kmečkih gorenjskih hiš in slepo polkno iz Paradišča z upodobitvijo godca. Cvetlični in nabožni motivi. Konec 18. in 19. stoletje.

1 izvesek za žganjekuho iz Tacna iz prve polovice 19. stoletja z upodobitvijo žganjekuhe.

